

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2025-1-2>

УДК 364:316.3

JEL I38, H53, H55

Г. В. Возняк

доктор економічних наук, професор, провідний науковий
співробітник відділу регіональної фінансової політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
НАН України», м. Львів
e-mail: gvoznyak@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2001-0516>

І. З. Сторонянська

доктор економічних наук, професор, заступник директора
з наукової роботи ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
М. І. Долішнього НАН України», м. Львів
e-mail: istoron.ird@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ ЧИННИКІВ ЗМІЦНЕННЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Розкрито теоретичні основи резилієнтності якості життя населення. Визначено характер впливу кризових ситуацій на якість життя населення та проблеми забезпечення його стійкості. Особливу увагу приділено шоковим подіям, які справляють вагомий вплив на всі сфери життя, змінюють не лише структуру суспільства, а й соціально-економічні можливості та особистий добробут. Показано, що шоківі тригери докорінно змінюють якість життя населення, причому характер прояву вельми неоднозначний: від руйнувань до глибоких трансформацій, від деструктивного до мобілізаційного ефекту. Шокові події порушують традиційні моделі життєдіяльності та спосіб життя і водночас створюють нові можливості для саморозвитку, адаптації, посилення соціальної згуртованості, відповідальності тощо. Аргументовано, що якість життя формується під дією багатьох чинників, чільне місце серед яких посідають фінансові, дія яких проявляється на всіх рівнях управління (загальнонаціональний, обласний і місцевий). Поглиблено теоретичні засади дослідження через детермінацію фінансових чинників зміцнення стійкості якості життя населення в розрізі таких сфер: якість громадського життя, якість трудового життя, якість сімейного життя, якість особистого життя.

Ключові слова: якість життя, резилієнтність, Україна, війна, нестабільність, шоки, фінанси, чинники, кризи.

Voznyak H. V., Storonyanska I. Z. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF STUDYING THE FINANCIAL FACTORS OF STRENGTHENING THE RESILIENCE OF THE QUALITY OF LIFE

The turbulent challenges of the shock events of recent decades disrupt the ability of socio-economic systems of different levels to withstand external influences, recover quickly, and adapt to change. Against this background, the problems of ensuring the quality of life are becoming more urgent. This necessitates an in-depth study of the theoretical and methodological foundations of the quality of life of the population and the factors that can enhance its resilience. The article aims to substantiate the theoretical and methodological foundations and to identify the peculiarities of the impact of financial factors on the resilience of quality of life. The article reveals the theoretical foundations of the resilience of the quality of life of the population. The nature of the impact of crisis situations on the quality of life of the population and the problems of ensuring its resilience are determined. Particular attention is paid to shock events that have a significant impact on all spheres of life, changing not only the structure of society, but also socio-economic opportunities and personal well-being. The authors show that shock triggers fundamentally change the quality of life of the population, and the nature of the manifestation is very ambiguous: from destruction to deep transformations, from destructive to mobilizing effects. Shock events disrupt traditional models of life and lifestyles, and at the same time, create new opportunities for self-development, adaptation, strengthening social cohesion, responsibility, etc. The article argues that the quality of life is formed under the influence of many factors. The most important are financial factors as their effect is manifested at all levels of government (national, regional and local). The theoretical foundations of the study are deepened through the determination of financial factors for strengthening the resilience of the quality of life. The article proves that the mutually coordinated interaction of financial factors at all levels of management serves as the basis for people's livelihoods and, consequently, the resilience of the quality of life in all its dimensions (social, labor, family, and personal).

Keywords: quality of life, resilience, Ukraine, war, instability, shocks, finance, factors, crises.

Формулювання проблеми. Турбулентні виклики війни, соціальної напруги та економічної нестабільності, які переживає зараз Україна, актуалізують проблеми забезпечення якості життя. Адже це свідчить про те, що, попри складну ситуацію та важкі випробування, людина та її життя – це

головна цінність. Також у суспільстві є розуміння того, що «...якість життя – це головна мета соціально-економічного розвитку та найважливіший критерій ефективності управління економічними процесами та соціальною сферою» [1].

Актуалізація дослідження проблематики якості життя населення регіонів України обумовлена низкою причин: а) перманентні кризи (обумовлені зовнішніми та внутрішніми тригерами), а з лютого 2022 р. й активна фаза російсько-української війни обумовили значне падіння доходів населення, утрату фінансових активів, зростання бідності, як наслідок – зниження якості життя населення в довготривалій перспективі. Війна «спотворила» всі сфери людського життя: від ринку праці, освіти, охорони здоров'я до навколишнього середовища. Усе це змушує органи влади, місцевого самоврядування і самих мешканців переглядати пріоритети виживання, збереження, відновлення та власного розвитку. У фокусі уваги все частіше стають безпека, доступ до базових послуг (освіта, охорона здоров'я і ін.), соціальна справедливість, соціальна згуртованість, ментальне здоров'я; б) швидкозмінні технології разом з новими можливостями обумовлюють нові виклики та ризики, як-от цифрова залежність, втрата приватності, а відтак і посилення нових форм нерівності; в) надмірна невизначеність, обумовлена українсько-російською війною (та термінами її завершення), збільшення масштабів руйнувань, порушення процесів життєзабезпечення тощо призводять до погіршення якості життя, що матиме наслідки далеко за межами України. Зазначене порушує здатність соціально-економічних систем різного рівня протистояти зовнішнім впливам, швидко відновлюватися та адаптуватися до змін (порушується стійкість (резиліентність) систем).

Аналіз останніх досліджень. Дослідження якості життя характеризуються тяглістю в часі та є предметом наукових пошуків відомих вітчизняних вчених (Л. Черенько [2], С. Полякової, О. Крикун, А. Реут та ін. [3], Ю. Харазішвілі, О. Грішнєвої [4], А. Колота, І. Рябоконь, Ю. Бабій [5] і ін.). Фінансово-економічні потрясіння, які спостерігаємо останні два десятиліття років, обумовили потребу в науковому обґрунтуванні резиліентності соціально-економічних систем різних рівнів. Серед значущих досліджень доречно виокремити роботи М. Бруне [6], А. Рейнхорна [7], Е. Лібанової [8], в яких багато уваги приділено обговоренню різних аспектів резиліентності та управлінських рішень щодо її зміцнення.

Попри значний науковий доробок, нова реальність, спричинена наслідками різних шоків, обумовлює потребу в поглибленому вивченні теоретико-методологічних засад фінансових чинників зміцнення резиліентності якості життя населення.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад і виявлення особливостей впливу фінансових чинників на резиліентність якості життя.

Основні результати дослідження. Досліджуючи проблематику резиліентності якості життя та чинників, які її визначають, доречно вказати на те, що

в загальному розумінні стійкість соціально-економічної системи розглядають як здатність реагувати й адаптуватися до змін, повертатись у стан рівноваги та підтримувати постійне функціонування після кризових ситуацій. Щодо стійкості якості життя населення, то можна визначити її як стан, за якого соціально-економічна система (залежно від рівня публічного управління – загальнодержавний, регіональний чи місцевий) здатна адаптуватися до кризи, протистояти зовнішнім збуренням (шокам), справлятися з різними загрозами та водночас відновлювати належний рівень якості життя населення (можливо, і переходити (трансформуватися) до нових форм розвитку).

Умови, в яких формуються цінності людини, її соціальний капітал, можливості для зростання тощо є вагомим складовою системи забезпечення якості життя. Можна погодитися з думкою науковців, які вважають, що умови та середовище якості життя варто розрізняти залежно від сфер людської життєдіяльності, а саме: природне, соціальне, економічне та суспільно-політичне. Водночас саму якість життя вони пропонують поділяти на якість громадського життя, якість трудового життя, якість сімейного життя, якість особистого життя [1].

Зазначимо, що якість громадського життя визначається рівнем розвитку суспільних інститутів, можливостями участі громадян у політичному, культурному та соціальному житті, рівнем безпеки, доступу до правосуддя, свобод і прав людини. Отже, якість громадського життя відображає комфортність, справедливість та ефективність функціонування суспільства. Щодо якості трудового життя, то її визначають такі характеристики, як умови праці, можливості кар'єрного зростання, соціальні гарантії, задоволеність результатами праці тощо. Вона визначає мотивацію та продуктивність працівника. Якість сімейного життя визначається стосунками між членами сім'ї, взаємною підтримкою, спільним дозволям, матеріальним добробутом. Якість особистого життя характеризують такі параметри, як власний добробут людини, здоров'я, щастя, фізичний та психічний стан, можливість самореалізації, міжособистісні відносини тощо.

Залежно від інтенсивності шоків подій та впливу їх на систему забезпечення якості життя та здатності поглинати ці шоки, адаптуватися до нових умов, а відтак і відновлюватися, можна спостерігати багатоаспектний і далеко не однозначний характер прояву (рис. 1). Якщо розглядати найбільш болючий тригер сучасної України – війну, то її вплив на якість громадського життя може проявлятися в погіршенні безпечових умов, порушенні соціальних зав'язків і погіршенні функціонування публічних інститутів (вимушене переміщення, втрата комунікацій і соціальних зав'язків як мешканців між собою, так і з ОМС та місцевою владою, обмежений доступ до публічних послуг і т. ін.), мілітаризації публічного простору (а це змінює характер суспільної взаємодії), зростанні соціальної напруги (через економічні труднощі та політичні розбіжності). Натомість, попри надмірну загрозу та постійні стреси, суттєво зростає (і ми є свідками цього) громадська згуртованість

(волонтерство, самоорганізація, взаємодопомога, гуртування навколо спільної мети тощо). Щодо шокowego впливу на якість трудового життя, то вже зараз можемо стверджувати, що найбільше «тригерить» невизначеність (нестабільність), активізація бойових дій та втрата територій, що мають своїм наслідком погіршення підприємницької активності, релокацію бізнесу, руйнування підприємств, утрату робочих місць, падіння доходів, нестабільність ринків праці, зростання безробіття, трудову міграцію, психоемоційне та професійне вигорання. Водночас паралельно розвиваються нові формати зайнятості (дистанційна праця, самозайнятість, креативна економіка тощо). Суттєво потерпає від негативного впливу шокowych подій і якість сімейного життя, насамперед через роз'єднання родин (проблема, вирішення якої не містить простих рішень), постійні тривоги за близьких (посилиє глибокий стрес) тощо. Правда, у багатьох людей відбувається і переоцінка сімейних цінностей та перегляд пріоритетів, роздумів про важливість родини, сім'ї, сенсу життя. Стосовно особистого життя, то характер прояву шокowego впливу надто неоднозначний: від посилення стресу, обмежень у навчанні, соціальних контактах до формування нових навичок та активізації внутрішнього потенціалу (особливо здатність до адаптації, саморозвитку, зрештою – сприйняття себе та своєї місії в суспільстві).

Отже, шоківі потрясіння справляють неабиякий вплив на всі сфери життя, змінюють не лише структуру суспільства, а й соціально-економічні можливості та особистий добробут. Можемо припустити, що шоківі тригери (зокрема теперішня війна) докорінно змінюють якість життя в Україні, причому характер прояву вельми неоднозначний: від руйнувань до глибоких трансформацій, від деструктивного до мобілізаційного ефекту. Шоківі події порушують традиційні моделі життєдіяльності та спосіб життя, одночасно створюючи нові можливості для саморозвитку, адаптації, посилення соціальної згуртованості, відповідальності тощо. Правдою є і те, що якість життя є надто вразливою у всіх її вимірах.

Виходячи з логіки цього дослідження, здатність досягати дошокowego рівня якості життя, адаптуватись чи переходити до нових форм якісного життя, значною мірою залежить від низки детермінант, які можуть забезпечити стійкість у складно прогнозованих ситуаціях. Якість життя населення є визначальною домінантою соціально-економічного розвитку окремого регіону чи всієї країни. Як зазначено вище, формується вона під дією багатьох чинників, чільне місце серед яких посідають фінансові, дія яких проявляється на всіх рівнях управління (рис. 1). Оскільки якість життя досліджуємо в чотирьох вимірах (громадське, трудове, сімейне, особисте), цікаво з практичної точки зору проаналізувати вплив фінансових чинників саме в такому ракурсі. Окрім того,

євроінтеграційні прагнення України потребують синхронізації різних політик з відповідними політиками Європейського Союзу та посилення спроможності органів влади та місцевого самоврядування. Це означає, що і адаптація їх (політик) до нових викликів і завдань потребує прискіпливої уваги всіх суб'єктів системи багаторівневого урядування. І це виправдано, адже багаторівневе урядування – це інструмент координації та узгодження дій між органами влади (різних рівнів) та місцевого самоврядування під час формування і реалізації різних політик, що передбачає чіткий розподіл повноважень, залучення стейкхолдерів до формування політик, а головне – прозорість і підзвітність у процесах формування, реалізації і досягненні результатів.

ЯКІСТЬ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ. Як було зазначено вище, якість громадського життя – це віддзеркалення комфортності, справедливості та ефективності функціонування суспільства. У часи зовнішніх і внутрішніх потрясінь стає очевидним, наскільки сильною (чи слабкою) є суспільна згуртованість, довіра до інституцій, доступ до публічних послуг, солідарність, справедливість тощо. І це не дивує, адже кризи руйнують усталений спосіб життя людей, посилюють недовіру до органів влади та місцевого самоврядування, обумовлюють відчуття невизначеності. Люди усамітнюються, зменшуються комунікативні взаємодії і т. ін. На фоні масових руйнувань інфраструктури (викликаних, наприклад, війною), послаблення інституційної спроможності місцевого самоврядування, утрати професійних кадрів через мобілізацію, загибель чи міграцію часто можна помітити діаметрально протилежні тенденції – посилення горизонтальних взаємодій, як-от: самоорганізація людей, посилення волонтерських рухів, утворення неформальних спільнот (на противагу публічним інституціям) тощо.

Громадська участь у прийнятті управлінських рішень, прозоре використання ресурсів (включно з належним забезпеченням базових публічних послуг), контроль за використанням коштів, взаємна підтримка, зменшення асиметрій між населенням за рівнем бідності тощо – далеко не вичерпний перелік імперативів забезпечення якості громадського життя в кризових умовах.

Важлива роль у процесі забезпечення здатності суспільства зберігати прийнятний рівень добробуту, доступу до публічних послуг, соціальної згуртованості тощо відводиться фінансовим чинникам. Як нам видається, стійкість якості громадського життя більше буде залежати від того, як постійно залучати фінансові ресурси та прозоро їх розподіляти, а не від самого обсягу фінансових ресурсів. Чому? Бо громадське життя – це насамперед про доступ до соціальних, освітніх, медичних, культурних послуг, а щоб гарантувати їхню якість, необхідні стабільні джерела формування фінансових ресурсів.

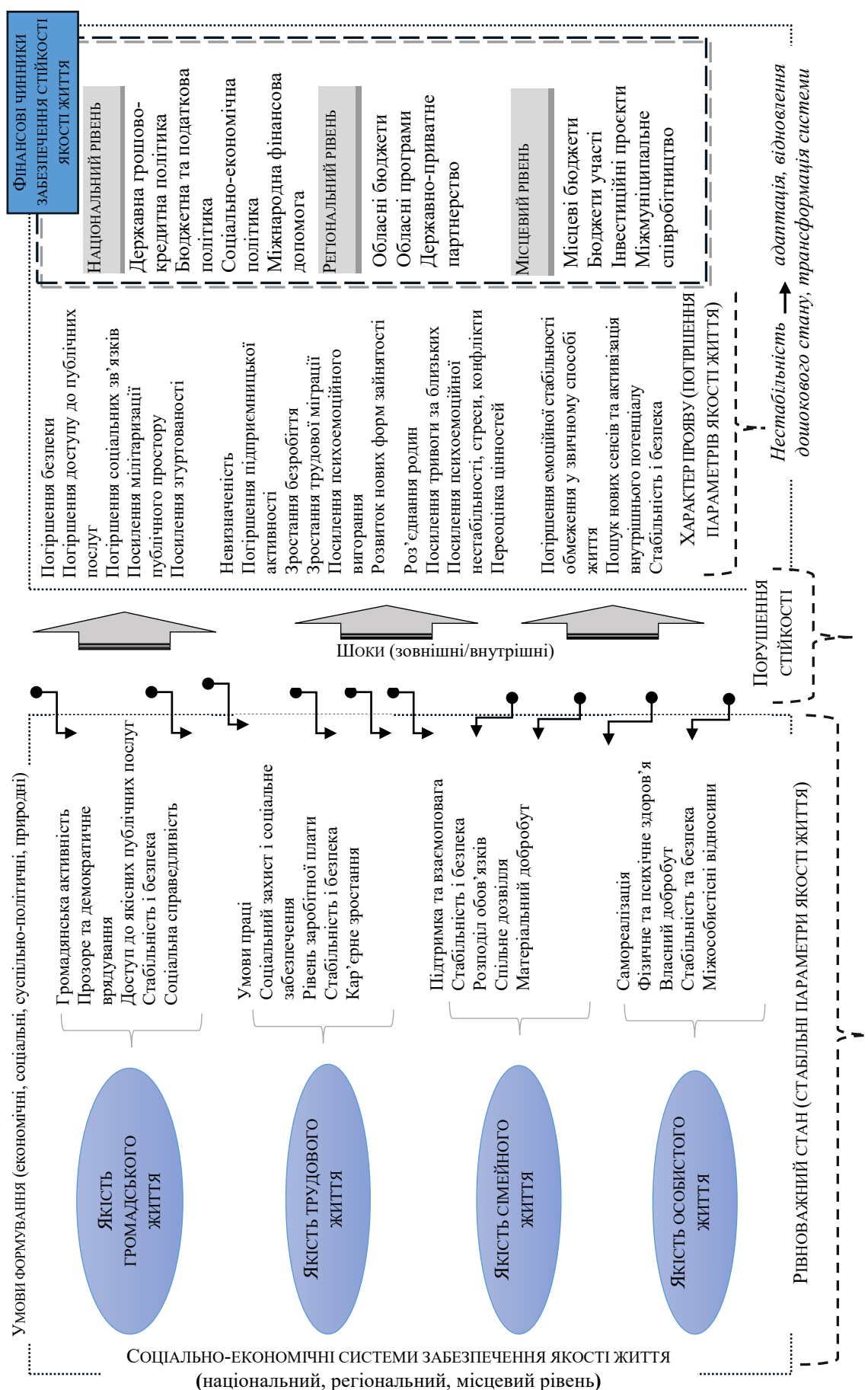

Рис. 1. Якість життя: концептуалізація та фінансові чинники забезпечення стійкості

Джерело: запропоновано авторками.

Наприклад, на загальнонаціональному рівні важливими фінансовими імперативами є: а) здатність держави гарантувати фінансову стабільність (тобто йдеться про функціонування фінансової системи країни, якій би в кризових умовах довіряли і бізнес, і громадяни), за якої розрахунки та платежі здійснюються вчасно, вільні кошти громадян ефективно трансформуються в кредити та інвестиції, фінансові інститути своєчасно оцінюють ризики та управляють ними і т. ін. До слова, якщо судити про фінансову стабільність за підсумками першого півріччя 2025 р., то хоча показники стійкості банківської системи (достатність капіталу, ліквідність, прибутковість та якість кредитів) перебували на достатньо високому рівні й банки збільшували кредитування бізнесу й населення, дедалі сильніше відчувається обмеженість виробничих потужностей (через безпекові ризики). Інвестиції передусім здійснюються для посилення обороноздатності України та енергоефективності економіки, а продовження війни обмежує можливості фінансової консолідації та скорочення дефіциту зовнішніх рахунків [9]; б) збереження соціальних гарантій (від пенсій до допомоги ВПО та підтримки безробітних, що дасть змогу уникнути соціального відчуження вразливих верств населення, сприятиме зміцненню соціальної згуртованості); в) своєчасне фінансування міжбюджетних трансфертів (на часі справедливий підхід до формування базової дотації для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій як основи гарантування якісних послуг для всіх мешканців); г) державні програми відновлення територій та відбудови інфраструктури тощо. У своїй сукупності це сприятиме забезпеченню рівного доступу до базових публічних послуг усіх мешканців і незалежно від місця проживання; підвищенню довіри до державних інституцій; посиленню громадської участі в суспільному житті та забезпеченню гідних стандартів громадського життя в шокових умовах. Стосовно регіонального та місцевого рівнів: а) своєчасність формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів, їхня прогнозованість; б) інвестиції в соціальний капітал, як і покращення інвестиційної привабливості територій загалом, є запорукою збереження професійних кадрів, доступності публічних послуг; в) публічно-приватне партнерство (сприятиме участі бізнесу у відновлювальних процесах і відбудові, покращенню інвестиційного клімату); г) адресні допомоги, пільги на послуги (у межах повноважень ОМС), фінансування муніципальної варті та ремонт укріплень – фінансові чинники, які на локальному рівні (завдяки гнучкості та оперативному реагуванню ОМС) сприятимуть забезпеченню якості громадського життя в кризових умовах; д) ефективне управління комунальними установами та комунальними підприємствами, обґрунтована вартість житлово-комунальних послуг, впровадження енергоефективних рішень, модернізація та відбудова інфраструктури – сукупність інших фінансових чинників, здатних мінімізувати ризики соціальної

напруги, відтак і забезпечити якість громадського життя.

ЯКІСТЬ ТРУДОВОГО ЖИТТЯ. З посиленням бойових дій потенціал вітчизняного ринку праці суттєво послабився, а отже, можливості працевлаштування багатьох українців погіршилися. Війна призвела до значних утрат кваліфікованих працівників як через міграцію, так і через втрату працездатності чи загибель. Як наслідок – зміна структури пропозиції робочої сили, а відтак і умов та принципів функціонування ринку праці. Невизначеність та нестабільність вичерпують фінансові можливості бізнесу, скорочують можливості фінансової підтримки працівників. Результатом таких процесів стає погіршення фінансового стану підприємств, а отже, зниження заробітних плат працівників. До слова, за підсумками опитувань вітчизняних підприємств, на квітень 2025 р. [10], попри те, що український бізнес продовжує тримати курс на розвиток у надскладних умовах, основною перешкодою для ведення бізнесу залишається брак робочої сили (унаслідок призову або виїзду співробітників) – 57% опитаних; друге місце в рейтингу перешкод для бізнесу, викликаних повномасштабною війною, зайняла небезпека праці – 54%; зростання цін на сировину та матеріали на третьому місці – 43%.

Зазначене суттєво впливає на якість трудового життя, погіршуючи її резиліентність за багатьма параметрами: а) безпека на робочому місці (через постійні обстріли та руйнування інфраструктури знижується безпека праці, посилюється стрес і тривожність на робочому місці); б) зростання вимушеного безробіття. Попри незначне щорічне зростання ВВП (3-4,5% після падіння на 28,8% у 2022 р.), рівень зайнятості все ще залишається нижчим за допандемічний (10-11%); в) знецінення заробітних плат (після різкого падіння реальних і номінальних доходів у 2022 р. (за різними оцінками, від 14% до 21%) у 2023-2024 рр. фіксуємо зростання доходів на 12-18% до попереднього року, хоча відновитися до рівня довоєнного періоду не вдається. 2024 р. характеризується зростанням інфляції, яка, за даними Національного банку України, прискорилося до 12% у річному вимірі [11], що обумовлює негативні тренди в доходах від зайнятості) та посилення регіональних диспропорцій в оплаті праці; д) скорочення можливостей для покращення професійних навичок, обмеження в соціальній підтримці.

Серед фінансових чинників, які могли би сприяти зміцненню стійкості якості трудового життя, забезпеченню соціальної інклюзії та підтримки мешканців громад, можемо виокремити такі: а) на загальнонаціональному рівні – державні програми підтримки малого і середнього бізнесу, релокації бізнесу, «продумані» податкові пільги для підприємств, державна підтримка самозайнятих осіб і ветеранського бізнесу та цифрової трансформації робочих місць; підвищення рівня оплати праці (особливо в секторах критичної інфраструктури, оборонної та соціальної сфери) б) на регіональному та

локальному рівні – доречними є мікрокредитування, особливо для малого і середнього бізнесу (сприяє відновленню економічної активності та формує фінансову основу для громад), як і залучення міжнародної фінансової допомоги (дає змогу як започатковувати нові стартапи, так і проводити перепідготовку працівників, внутрішньо переміщених осіб тощо). Програми соціального захисту, які мають на меті зниження соціальної напруги в громадах та забезпечення фінансової стабільності, особливо малозабезпечених, багатодітних та ВПО, – інша фінансова детермінанта, здатна покращувати стійкість якості трудового життя. Обласні та муніципальні професійні програми перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів – каталізатор підтримки та розвитку трудового потенціалу. Фінансова підтримка фріланс-систем – нових інноваційних форм зайнятості, які можуть забезпечувати робочі місця навіть в областях, суміжних із зоною ведення бойових дій. Вагомим чинником забезпечення стійкості якості трудового життя є прозоре й ефективне управління коштами місцевих бюджетів за участі мешканців, оскільки це не лише посилює довіру до влади та місцевого самоврядування, але й покращує соціальну згуртованість.

Якість сімейного життя. В умовах кризи сімейне життя піддається неабияким випробуванням. Приміром, якщо розглядати сьогодишню ситуацію в Україні, то втрата житла, вимушений переїзд, утрата засобів існування, розлучення сімей, емоційне вигорання тощо – далеко не вичерпний перелік проблем, які погіршують якість сімейного життя. Ризик утратити сім'ю через переїзд та асиміляцію за кордон дружини з дітьми дуже великий, а загострення та продовження гарячої фази війни лише посилює його. Повернення сімей сильно корелює з тим, наскільки швидко Україна зможе забезпечити безпеку, умови праці, відновити інфраструктуру, гідні умови проживання, навчання тощо. Потрібно бути реалістами: люди повернуться в Україну, якщо буде де жити, працювати і навчати дітей [12]. Першочерговими потребами стають безпека, їжа, доступ до медичних та освітніх послуг, житло.

Середовище забезпечення якості життя під впливом шоків не завжди спроможне миттєво адаптуватися та підтримувати бажану стабільність. У конкретно нашому випадку абсорбційна здатність поглинати шок (наслідки війни) не є достатньою, а тому ми є свідками глибокої структурної проблеми – демографічної катастрофи. Чому? Бо виїхали за кордон переважно молоді мами з дітьми, а це лише посилює процес демографічного старіння, який і до війни був притаманний Україні. Окрім того, проблема підсилюється суттєвим навантаженням на працездатне населення та втратою освітньо-наукового потенціалу (за кордон виїжджали молоді, самодостатні жінки з вищою освітою, які здатні покладатися на свої сили [12]). Вирівнювання параметрів якості сімейного життя здатна забезпечити комплексна підтримка сімей: від відбудови житла, шкіл, садочків до формування належних умов праці. Чільне місце в цьому варто відвести фінансовим чинникам, адже саме фінансова стійкість сімейного

життя визначається здатністю зберігати належний рівень життя, реалізувати базові функції та адаптуватися до змін. Узгоджена взаємодія суб'єктів формування та реалізації фінансової політики здатна цьому посприяти.

Приміром, якщо йдеться про загальнонаціональний рівень, то до фінансових чинників забезпечення стійкості якості сімейного життя передусім доцільно віднести фінансові виплати та компенсації втрати доходу через шоківі події; підтримку стабільності національної валюти та контроль інфляції; фінансування житлових програм (особливо характерно для сімей, що втратили житло чи змушені були втікати від війни) та програм стимулювання зайнятості; фінансування освітніх та медичних послуг, виплати на дітей, ВПО, малозабезпеченим; податкові пільги для сімей військових, багатодітних. Інакше кажучи, цільове спрямування фінансової політики – задоволення базових потреб, захист найбільш уразливих сімей. Система соціального захисту (включно з виплатами на дітей, пільгами на оплату комунальних послуг) – важлива складова, яка дасть сім'ям змогу втриматись (більш-менш) у рівноважному стані та реагувати на зовнішні збурення з мінімальним стресом.

Важливою детермінантою забезпечення стійкості якості сімейного життя є можливість доступу членів сім'ї до ринків праці. Якщо йдеться про війну, то це особливо характерно для жінок, які в кризових умовах стають чи не єдиним годувальником у сім'ї. У цьому сенсі в нагоді стають обласні та місцеві програми сприяння трудовій інтеграції, гранти на створення сімейного бізнесу, робота в онлайн-середовищі тощо, які зміцнюють сімейний бюджет, а відтак і дають змогу середовищу бути стійким до змін. Рішення місцевих рад про пільги по оренді для малого бізнесу чи знижки на оплату житлово-комунальних послуг для вразливих верств населення, харчування в школах, мікрокредитування та підтримка ФОП – інші вагомні фінансові чинники забезпечення стійкості якості сімейного життя. Зважаючи на контекст дослідження, не можливо оминати увагою ще один такий важливий аспект, як доступ до психологічної та медичної допомоги, позаяк постійні стреси, порушення соціальних зв'язків поглиблюють напругу в сім'ї та кризові стани. Емоційна стабільність сім'ї та здоров'я тісно корелюють з якістю життя, а тому центри соціальної підтримки, очні та дистанційні сервіси, безкоштовна психологічна підтримка, безкоштовне чи пільгове медичне забезпечення – вагомні фінансові інструменти зміцнення якості сімейного життя.

Якість особистого життя. Наостанок важливо зупинити увагу на не менш важливій (радіше навпаки) сфері життєдіяльності людини – особистому житті, позаяк саме його якість справляється вагомий вплив на власний добробут, щастя, відчуття внутрішньої рівноваги, самооцінки та самореалізації. Якісне особисте життя посилює опірність людини до зовнішніх шоків, дає змогу адаптуватися до викликів, а відтак і слугує доброю основою сімейного, трудового чи громадського життя.

Оскільки особисте життя людини характеризується не лише психологічною рівновагою, станом здоров'я, але і рівнем власного добробуту, то логічно, що і його резилієнтність помітно корелює з обсягами фінансових ресурсів, позаяк це дає змогу забезпечувати базові потреби (від безпеки до власної незалежності) та не втрачати контроль над реальністю. Ідеться передусім про стабільні власні доходи, заощадження тощо, які дають можливість оплатити комунальні послуги та послуги з охорони здоров'я, облаштувати комфортне проживання, інвестувати в особистий розвиток і т. ін. Інакше кажучи, важливою детермінантою приватності, особистої стійкості, самопізнання, свободи вибору тощо є фінансова незалежність. Адже фінансово спроможна людина будує особисте життя з правильними моральними цінностями, здатна легше долати стреси та розвивати свої приховані можливості навіть у шоківних умовах (а отже, мати кращу якість життя). Не менше значення для якісного особистого життя мають і такі фінансові чинники, як доступ до кредитних ресурсів та альтернативних джерел фінансування (наприклад гнучка система кредитування, різні види допомоги, страхові послуги тощо). Звісно, підсилювальною складовою незалежного якісного особистого життя є зростання ролі цифрової грамотності мешканців (уміння користуватися онлайн-банкінгом, різними фінансовими застосунками з обліку та планування особистого бюджету).

В умовах шоків особисте життя зазнає значних деформацій: психоемоційний стан людини суттєво погіршується (постійні стреси та депресії, внутрішня дисгармонія, апатія, знижується віра в самого себе), на дуже низькому рівні зберігається соціальна самореалізація (відсутність вибору способу життя, про відпочинок / подорожі мало хто і згадує, руйнуються життєві орієнтири), посилюються дисбаланси між витрачанням часу на роботу, громадянськими обов'язками та особистим життям («нічого особистого, ніяких відпусток»), приватний простір стає мінімально захищеним, а елементарні базові потреби задовольняються частково. Якщо аналізувати якість особистого життя в умовах війни, то, безумовно, базова безпека стає домінантною детермінантою (переміщення, утрата помешкання, постійне відчуття загрози), можливе посилення конфліктів у сімейних пар (через розлуку, втому, відсутність фізичної близькості) тощо. Правдою є і те, що в таких кризових умовах посилюється внутрішня мобілізація людей (цінується лише те, що є найважливішим) та мінімальна турбота про себе.

Як уже йшлося вище, низка фінансових чинників є запорукою стійкості якості особистого життя. Важливо детермінувати їх за рівнями управління в умовах нестабільності, шоків та кризових явищ. На нашу думку, на загальнонаціональному рівні заходи та інструменти реалізації бюджетної політики не сильно відрізнятимуться від тих, які здатні посилювати стійкість сімейного чи громадського життя. Ідеться про підвищення та своєчасне фінансування соціальних стандартів (пенсії, стипендії, мінімальна зарплата), забезпечення

житлових потреб людей (пільгова іпотека, кредитування житла, державні програми відновлення та відбудови зруйнованого житла), розвиток страхових інструментів підтримки людей на випадок безробіття чи втрати працездатності.

Регіональні органи влади, на відміну від державних, безпосередньо не впливають на особисте життя. Водночас планування регіонального та місцевого розвитку, посилення міжмуніципальної співпраці, фінансування обласних закладів охорони здоров'я, культурних просторів, молодіжних центрів тощо є їхньою прямою компетенцією, а отже, і фінансовою підтримкою стійкості якості особистого життя. Фінансові рішення органів місцевого самоврядування в умовах шоків, які сприятимуть посиленню резилієнтності якості особистого життя, можуть мати характер як антикризових (адресні допомоги на невідкладні потреби, грошові виплати ВПО, фінансування мобільних бригад, забезпечення / фінансування тимчасового житла, фінансування місцевих програм тимчасової зайнятості та т. ін.), так і повсякденних (фінансова підтримка первинної медицини, благоустрою, інфраструктури, цифрової доступності тощо).

Висновки. Отже, війна в Україні триває, невизначеність, як і загрози та небезпеки, лише посилюються, але це не причина «залишати на узбіччі» наукових пошуків та експертних досліджень питання забезпечення якості життя, оскільки вони є критично важливими і в таких складних обставинах, позаяк ідеться не лише про виживання, але і збереження гідності та соціальної стійкості. Нові реалії (соціальна напруга, економічна нестабільність, безпекові виклики) посилюють питання забезпечення стійкості якості життя в Україні.

У підсумку зазначимо, що взаємоузгоджена взаємодія фінансових чинників на всіх рівнях управління слугує основою життєзабезпечення людей, а відтак і стійкості якості громадського життя та унеможливорює процеси маргенолізації. Без надійної «фінансової подушки» громадське життя стає більш уразливим, а соціальна напруга лише погіршуватиметься. Фінансова підтримка трудового життя в умовах кризових подій є запорукою економічної і соціальної стійкості на регіональному та локальному рівні, а інвестиції в людей і бізнес – передумова відновлення країни. Фінансова підтримка сімей в умовах шоківних подій та чинники забезпечення резилієнтності якості сімейного життя – це не стільки про гроші, скільки про впевненість у завтрашньому дні, попри всі негаразди, які несуть шоківні події. Щодо особистого життя, то шоківні події деформують усталені звичаї особистого життя, а тому належна фінансова підтримка дасть змогу сформувати середовище, в якому людина відчуватиме власну безпеку, незалежність тощо.

Очевидно, що ефективне багаторівневе управління фінансовими ресурсами – запорука належного рівня якості життя, а тому на часі питання вдосконалення фінансових інструментів, здатних зміцнити стійкість як у воєнний, так і післявоєнний період. Саме ці питання можуть слугувати предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С., Ткаченко Л. Г. та ін. *Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь*. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2013. 50 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_u_kr.pdf
2. Черенько Л., Реут А., Клименко Ю. *Забезпечення резильєнтності соціальної підтримки населення України в період гібридних криз та катастроф. Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 58(4). С. 128-147. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.128>
3. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А. *Якість життя населення України та перші наслідки війни: монографія*. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, 2023. URL: https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf
4. Харазішвілі Ю. М., Грішнова О. А. *Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. Економіка України*. 2018. № 11-12. С. 157-171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_11-12_13
5. Kolot A., Ryabokon I., Babii J. Employment quality in the new socio-economic reality: theoretical and methodological foundations. *Social and labour relations: theory and practice*. 2024. Vol. 14(1). Pp. 12-27. DOI: [https://doi.org/10.21511/slrrp.14\(1\).2024.02](https://doi.org/10.21511/slrrp.14(1).2024.02)
6. Bruneau M., Reinhorn A. Overview of the Resilience Concept. *Proceedings of the 8th US National Conference on Earthquake Engineering*. San Francisco, 2006. Pp. 18-22. URL: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:39468936>
7. Béné C., Godfrey Wood R., Newsham A., Davies M. Resilience: New Utopia or New Tyranny? Reflection about the Potentials and Limits of the Concept of Resilience in Relation to Vulnerability Reduction Programmes. *IDS Working Papers*. 2012. No. 405. Pp. 1-61. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.2040-0209.2012.00405.x>
8. Лібанова Е. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 58(4). С. 3-23. URL: <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/212/154>. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>
9. *Звіт про фінансову стабільність. Червень 2025 року*. К.: НБУ, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2025-roku>
10. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Шаповалова Д. *Український бізнес під час війни (квітень 2025)*. ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», 2025. URL: <https://drive.google.com/file/d/19r2-iXcU1skvcXoocE9Bx9RRE1owSCN/view>
11. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2024 році. *Національний банк України: сайт*. 13.01.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi>
12. Війна і демографія. Вже страшно, далі буде гірше, але є й оптимізм, – інтерв'ю Лібанової. *Inshe.tv*: сайт. 20.04.2023. URL: https://inshe.tv/important/2023-04-20/755080/?utm_source=chatgpt.com#google_vignette

References

1. Libanova, E. M., Hladun, O. M., Lisohor, L. S., & Tkachenko, L. H., et al. (2013). *Vymiryuvannya yakosti zhyttya v Ukraini [Measuring Quality of Life in Ukraine]: Analytical Report*. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from https://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_u_kr.pdf [in Ukrainian].
2. Cherenko, L., Reut, A., & Klymenko, Yu. (2024). *Zabezpechennya rezyl'yentnosti sotsial'noyi pidtrymky naselennya Ukrainy v period hibrydnykh kryz ta katastrof [Ensuring resilience of social support for the population of Ukraine during hybrid crises and disasters]. Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy*, 58(4), 128-147. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.128> [in Ukrainian].
3. Cherenko, L. M., Polyakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. H., Krykun, O. I., Kohatko, Yu. L., Zayats, V. S., & Klymenko, Yu. A. (2023). *Yakist' zhyttya naselennya Ukrainy ta pershi naslidky viyny [Quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war]*. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf [in Ukrainian].
4. Kharazishvili, Yu. M., & Hrishnova, O. A. (2018). *Yakist' zhyttya v systemi sotsial'noyi bezpeky Ukrainy: indykatory, riven', zahrozy [Quality of life in the system of social security of Ukraine: indicators, level, threats]. Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11-12, 157-171. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_11-12_13 [in Ukrainian].
5. Kolot, A., Ryabokon, I., & Babii, J. (2024). Employment quality in the new socio-economic reality: theoretical and methodological foundations. *Social and labour relations: theory and practice*, 14(1), 12-27. DOI: [https://doi.org/10.21511/slrrp.14\(1\).2024.02](https://doi.org/10.21511/slrrp.14(1).2024.02)
6. Bruneau, M., & Reinhorn, A. (2006). Overview of the Resilience Concept. In *Proceedings of the 8th US National Conference on Earthquake Engineering* (pp. 18-22). San Francisco. Retrieved from <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:39468936>
7. Béné, C., Godfrey Wood, R., Newsham, A., & Davies, M. (2012). Resilience: New Utopia or New Tyranny? Reflection about the Potentials and Limits of the Concept of Resilience in Relation to Vulnerability Reduction Programmes. *IDS Working Papers*, 405, 1-61. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.2040-0209.2012.00405.x>
8. Libanova, E. (2024). *Rezyl'yentnist' sotsioekonomichnoyi systemy Ukrainy do shokiv, sprychynenykh viynoyu: spetsyfica formuvannya i reahuvannya [Resilience of the socio-economic system of Ukraine to the shocks caused by the war: specifics of formation and response]. Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy*, 58(4), 3-23. Retrieved from <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/212/154>. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003> [in Ukrainian].

9. Zvit pro finansovu stabilnist'. Cherven' 2025 roku [Financial Stability Report. June 2025] (2025). K.: National Bank of Ukraine. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2025-roku> [in Ukrainian].

10. Kuzyakiv, O., Anhel, Ye., Hulik, A., & Shapovalova, D. (2025). *Ukrayins'kyi biznes pid chas viyny (kviten' 2025)* [Business of Ukrain during the war (April 2025)]. Public organization «Institute for Economic Research and Policy Consulting». Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/19r2-iXcU1skvcXooecE9Bx9RRElowSCN/view> [in Ukrainian].

11. KomentarNatsional'noho banku shchodo rivnya inflyatsiyi u 2024 rotsi [Commentary of the National Bank on the inflation rate in 2024] (2025, Jan 13). *National Bank of Ukraine*: Website. Retrieved from [https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-](https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi)

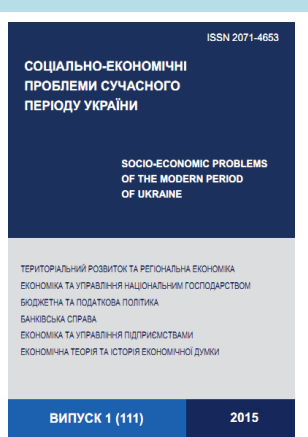
[banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi](https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi) [in Ukrainian].

12. Viyna i demohrafiya. Vzhe strashno, dali bude hirshe, ale ye y optymizm, – interv"yu Libanovoyi [War and demography. It's already scary, it will get worse, but there is also optimism, – interview with Libanova] (2023, Apr. 20). *Inshe.tv*: Website. Retrieved from https://inshe.tv/important/2023-04-20/755080/?utm_source=chatgpt.com#google_vignette [in Ukrainian].

Публікація підготовлена в межах виконання наукової роботи (ДР № 0125U000478) «Домінанти соціально-економічного структуроутворення резилієнтності якості життя населення в регіонах України в умовах зовнішніх загроз» (у межах комплексного проєкту «Домінанти структуроутворення резилієнтності якості життя населення України в умовах зовнішніх загроз»).

Надійшло 17.03.2025 р.

Proceedings of the "SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE"

Proceedings of the "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is a specialized scientific-practical edition based National Academy of Sciences of Ukraine and the Institute for regional studies of NAS of Ukraine.

The book highlights the results of studies of institutional and socio-economic problems of development of Ukraine at the macro, meso and micro levels, encouraging to published authors who carry out research work in various sectors of the economy.

The book "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is included in the List of scientific professional publications of Ukraine in the field of economic sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated by 11.07.2016 №820).

The journal is included in the international scientometric database Index Copernicus, Poland - with 2014.

Site collection: www.zbirnyk.ird.gov.ua